

El nom de pedres, penyes i roques a la toponímia de Manacor

Antoni Pasqual Andreu

Tenint en compte que el terme municipal de Manacor és el segon en extensió de l'illa, després del de Lluçmajor, no és estrany que en el nostre territori trobem una abundant i variada toponímia, sigui quin sigui el camp o la temàtica que pretenguem estudiar. Seguint la tipologia i forma de presentar les comunicacions relacionades amb els nostres noms de lloc, que hem aportat aquests darrers anys a aquestes Jornades d'Estudis Locals, és difícil aglutinar en un sol treball tota la terminologia orogràfica del nostre municipi. Així hem decidit, ara en aquestes pàgines, només analitzar la vinculada als termes *pedra*, *penya* i *roca*, i els seus derivats.

El replec efectuat és voluminós, ja que hi hem inclòs noms d'ahir i d'avui, perquè durant segles els afloraments rocosos destacats o singulars del territori que hem acotat —urbà, rural i l'existent a vorera de mar—, han estat per als nostres antecessors les més vegades fita, partió o referència dins l'entorn on habitaven, pesquera o punt adequat per vigilar els enemics que venien de part de mar, i fins i tot motiu per crear alguna contarella.

Per indagar sobre els noms d'ahir, és a dir, els que pel camí hem deixat d'utilitzar i conèixer, ho hem fet mitjançant diferents fonts gràfiques, com són les arxivístiques, les bibliogràfiques, les cartogràfiques i les digitals. Els d'avui, els que trobam en el parlar de la nostra gent, encara que el seu origen es remunti a segles enrere, els hem pogut localitzar a partir de les fonts esmentades o sortosament a través de les fonts orals. Deim sortosament, ja que cada dia és

més difícil trobar padrins com aquells d'un temps, que coneixien pam a pam el territori on habitaven i els noms de tot racó. Respecte a les fonts digitals, ha estat de gran ajut la consulta de la web <<https://ideib.caib.es>>, on es pot visualitzar cartografia i ortofotos de 1956 fins a l'actualitat, que permeten situar punts i seguir l'evolució del nostre paisatge.

El lector pot situar dins l'àrea estudiada alguns dels topònims que apareixen en aquest estudi gràcies a les coordenades UTM (31NETRS 89) que afegim. Per citar els informants orals s'ha donat una numeració a cada col·laborador; la relació de tots ells es troba al final de l'article.

Topònims relatius al terme pedra

Sa pedra de na Morlanda

UTM: X: 532061, Y: 4378602

Vorejant el nostre litoral, just sortir de cala Morlanda en direcció a s'Illot, trobam una pedrotta disforja, d'uns quatre metres d'alçada, la qual descansa amb els peus en remull, però ben aferrada a la tenassa, com si en tot moment estàs previnguda de l'onatge violent d'una llevantada. No és d'estranyar, ja que sem-

Sa pedra de na Morlanda, la gran desconeguda del nostre litoral.

bla que per aquesta causa física, que fractura i modela a diari la nostra línia de costa, es desferrà del rocam adjacent i conserva allà pacientment l'equilibri. Sa pedra de na Morlanda també és coneguda com sa Roca o sa roca d'en Doret.¹

Sa pedra des Llamp / sa penya des Llamp

UTM: X: 523957, Y: 4366797

Una penya que es localitza ran de mar, a la franja costanera de cala Murada, fou coneguda per vells pescadors amb aquests dos noms, els quals venen a explicar la causa perquè la dita penya sembla que es troba escapçada.²

Dubtam si algú mai fou testimoni que un llamp impactàs a la penya i aconseguís xapar-la. Amb tota seguretat, ens trobam davant una suposició. Posats a fer-ne, pensam que és més raonable que un cop fort de mar causàs la ruptura.

Sa pedra Desferrada / sa Roca

UTM: X: 525525, Y: 4371731

Si anam des de cala Varques per vorera de mar en direcció a cala Sequer, la línia de costa fa un morro just abans d'entrar a cala Enganapastors. En aquest indret, a unes penyes que guaiten a l'aigua, s'observa una gran mossa cairada, produïda per haver-se després del rocam un gran bloc petri, que avui descansa al fons de la mar. Al punt, prop de la tenassa, hi ha una superfície rocosa ampla, que sembla correspondre al sòl on estava arrelada la dita penya.

Possiblement foren els pescadors de canya o els traginers de contraban (les úniques ànimes que deambulaven antany per aquest territori de mala petja) els qui batejaren aquest rocot, que durant dècades romangué desferrat sobre la tenassa. La imatge que aquí adjuntam, feta el 2011, evidencia que el nom de *sa pedra Desferrada* li venia com anell al dit. Les imatges aèries de l'IDEIB ens ajuden a acotar dins un període de tres anys (2019–2021) quan és que aquesta pedra de moltes tones de pes fou engolida per la mar. Posam de missions, passant poca pena a errar, que fou la força d'una de tantes ones gegantines aixecades pel temporal Gloria, que ens visità el mes de gener del 2020, que l'arrossegà dins mar.

¹ Aquesta darrera denominació, sa roca d'en Doret, demostra que l'indret fou freqüentat per pescadors de salpes i oblades, ja que sembla prendre el nom del pescador silloter Jaume Servera, *Doret* (1934–2022). Amb el sentit de correspondre al nom d'una pesquera, Francesc Oliver Billoch l'any 1944 ja recull el nom sa Pedra de na Morlanda. Ens parlaren de la pedra, dels seus noms i de la pesquera allà existent els informants 12, 22, 26, 28, 34, 38, tots ells bons pescadors.

² Recollirem els noms dels informants 4, 7, 18, 24 i 48.

El primer nom registrat d'aquest topònim apareix recollit al MGM, al MTIB i a la comunicació de Damià Duran «Converses amb pescadors de saupes i d'oblades» (Duran 2003). El segon en tenim coneixement gràcies a informants orals.³

Sa pedra Desferrada roman avui al fons de la mar.

Sa pedra Foguera

De les cases de la possessió de Son Cellard parteix un camí que discorre per dins les comes de Son Barba en direcció nord-est fins al paratge conegut com el pont d'en Taulari. Des d'aquest camí, uns sis-cents metres lluny de les cases, hi ha una camada a mà dreta que s'enfila cap a Can Senalla i llavors entra dins les terres de la possessió de s'Hospital, avui totes establides. On la pendent del camí és més pronunciada, que correspon a l'alçada de Can Senalla, trobam la costa Foguera, anomenada així ja que en el pis de la via aflora pedra foguera.⁴ L'amo en Jaume Mas, *Senalla*, propietari d'aquestes cases, encara recorda les espines luminescents que s'alçaven d'aquestes roques quan per sobre hi potejaven amb

³ Recollírem aquest nom de l'informant 25.

⁴ Segons el DCVB, la pedra foguera és una pedra molt dura, que, en colpejar-la fort, treu espumes.

fermesa, per no llenegar, bísties ferrades, que sovint transitaven pel lloc, amunt o avall. Els Senalla, concretament l'any 1898, ja habitaven la casa que hem esmentat, i pel mateix motiu que la costa era coneguda com sa Pedra Foguera.⁵

La pedra Llisa / carrer de la Pedra Llisa / carrer de la Roca Llisa

A les immediacions d'on avui es troba el carrer de l'Amargura, existí un rellu pedregós anomenat la pedra Llisa. Tenim constància del nom a principi del segle XVII, gràcies a una venda efectuada l'any 1605, d'una peça de terra del mercader ciutadà Joan Baptista Domenge, com un trast per aixecar una casa.⁶ L'any 1652 ja apareix mencionat el carrer de la Pedra Llisa,⁷ i l'any 1774 el topònim ha mudat i es coneix com carrer de la Roca Llisa (Fuster 1997). El nom que rep avui aquesta via no té res a veure amb els noms esmentats, ja que l'any 1863 fou substituït i de llavors ençà és conegut com carrer de l'Amargura (Fuster 1997).

Sa pedra Pujada

UTM: X: 532179, Y: 4378926

En el recull toponímic de la costa de s'Illot i cala Morlanda de Gaspar Fuster Veny, que aparegué l'any 1987 en diferents entregues a la revista *Perlas y Cuevas*, hi trobam sa pedra Pujada, situada prop de cala Mosca. Acudim al lloc on apareix situat el topònim i trobam sobre el penya-segat, caic no caic, una pedreta blanca que podria bé ser a la que Fuster atribueix tal denominació.

Sa pedra Plana

UTM: X: 530540 Y: 4377532.

A la punta de la part de migjorn de la bocana de cala Petita hi ha diferents pesqueres de roquer. Una d'elles és coneguda com sa pedra Plana, per trobar-se a una zona on fa un replà.⁸

⁵ Segons el padró de 1898, en la casa número 23 de la possessió de Son Cellard, anomenada la Pedra Foguera, hi habitava el matrimoni format per Antoni Mas Duran, de 62 anys, i Joana Maria Gelabert, de 64 anys, juntament amb la seva filla Maria Mas Gelabert, de 21 anys (AMM 872/5, f. 309v). L'informant 41 coneix bé el camí, i per ell el tram de via ran d'aquestes cases es diu sa pedra Foguera.

⁶ ARM, ECR 698.

⁷ ARM, ECR 704, f. 3v-5.

⁸ Recollírem aquest nom de l'informant 36.

Sa pedra que Sona

No són molt abundants els noms de lloc adherits al territori que han sorgit amb la intenció de mostrar que en un indret concret es pot sentir un renou, una vibració sonora, un brogit, etc., quasi sempre sorprenent, produït les més vegades per l'aire i l'aigua, els fluids de la natura o, com és en aquest cas a Manacor, per la gent quan pegaven cops a una pedra. Joaquim Maria Bover en el seu llibre *Notícies històrico-topogràfiques de la isla de Mallorca* (1836) té un apartat on es classifiquen els minerals existents a l'illa. En ell hi ha una entrada per a una pedra metàl·lica sense nom i apunta «Es un pendiente á la parte del mar en Manacor dentro el lugar del Hospitalet, que herido con un palo suena com mas armonía que cualquier metal». Sense cap mena de dubte, aquesta pedra sonora no és altra que sa pedra que Sona, la qual es trobava entre cala Bóta i ses penyes Altes de cala Virgili, enfilada sobre un espadat que guaita a la mar. Tenim constància d'ella l'any 1712, ja que per la seva proximitat donava nom a una caseta de vigia costanera.⁹ Amb aquest sentit, el nom *Piedra qui sona*, acompanyat amb la icona de punt de vigia, apareix recollit al mapa Despuig (1784).

Homes majors de la contrada, que al seu moment trespicaven i coneixien pam a pam aquell paratge, ens parlaren de la pedra i de la seva peculiaritat.¹⁰ Explicaven que tenia el volum aproximat de dos metres cúbics, ja que la seva grandària fou comparada amb dues taules *camilla*. Reposava sobre una superfície rocosa enclotada que permetia que hom la fes sonar engronsant-la o pegant-li amb un objecte. La vibració se sentia de lluny. Quasi tots l'havien feta sonar. Quasi tots també recordaven una glosa popular sobre ella, sempre amb la petita variació d'algun mot:

Mumare tan bona dona,
la varen dur a s'Hospitalet
i allà, un poc més avallet,
hi ha sa Pedra que Sona.

Fa dècades, uns inconscients l'empengueren perquè de dalt el penya-segat caigués dins la mar.

Per aprofundir més sobre aquest topònim i sobre l'entorn on es localitzava,

⁹ Dia 7 de novembre de 1712 es pagaren 19 lliures, 12 sous i 6 diners a Pere Llull, *Cañaret*, per haver aguardat a la pedra que sona, a raó de 2 sous i 6 diners cada dia (Llibre de clavariat 1712-1713. AMM, 1047/2, pàg. 8v). D'altra banda, dia 6 de desembre de 1717 es pagaren 47 lliures a Miquel Frontera i al seu fill, per haver estat guardes de mar a la pedra qui sona, des del primer de maig fins dia 5 de novembre del mateix any, a raó de 2 sous i 6 diners cada dia (Llibre de clavariat 1717-1719. AMM, 1047/4, pàg. 47v).

¹⁰ Els informants que ens parlaren d'aquesta pedra foren: 3, 4, 7, 11, 18, 20, 33 i 48.

recomanem l'article de Cosme Aguiló titulat «Acústica, apicultura, i més coses de la toponímia costanera de Manacor» (Aguiló 2002).

Sa pedra Salina

UTM: X: 530554, Y: 4377656.

Vells pescadors de canya ens mostraren una pesquera anomenada sa pedra Salina, localitzada just sortint de cala Petita en direcció as morro de na Corb. Motivà el nom una veta rociosa de calcita cristal·litzada.¹¹

El Pedregar / el pedregar d'en Reus / es pedregar d'en Reus

Gràcies a les fonts orals i a la seu electrònica del cadastre hem pogut situar amb una mica de precisió els terrenys coneguts com el Pedregar o el pedregar d'en Reus.¹² Aquest lloc, on segons el nom hi abunden les pedres, correspon a un terreny existent a la zona des Pouàs, entre els dos camins que des de la vila allà conflueixen (un prové de la barriada de sa Torre i l'altre de s'Antigor i es Tren), per continuar llavors un de sol cap a Son Jaume Andreu, Son Moix, Son Caules, etc.

Les primeres referències del topònim les hem localitzat l'any 1743, en l'extensa relació dels béns de l'apotecari Bartomeu Reus. En ella, entre altres béns, hi apareixen quatre quarterades al Pedregar.¹³ Amb el temps, aquestes quarterades s'establiren i les porcions passaren a anomenar-se el pedregar d'en Reus; així ho trobam l'any 1818.¹⁴

Ses pedres Llises

Aquest nom, ben conegut per la gent d'edat que tota la vida ha transitat per la carretera de Manacor a Porto Cristo,¹⁵ correspon a un aflorament rocós de superfície plana, que es podia veure ran d'aquesta via, a la zona de pinar de Son Suau dita es Novans. Gràcies a una notícia recollida per Rafel Ferrer Massanet (1974), tenim coneixement que l'any 1897 el nom de ses pedres Llises ja existia.

¹¹ Recollirem aquest nom dels informants 5, 22, 26, 28 i 32.

¹² Gràcies a Pedro Servera, *de sa Roca* sabem quins són els terrenys que rebien aquest nom.

¹³ Cadastre 1743. AMM, 676/1, f. 126v.

¹⁴ Apeo de Garay. AMM, 594/1.

¹⁵ Recollirem aquest nom dels informants 17, 23, 42, 51 i 52.

Sa Pedreta des Mal Entrar

El manacorí Francesc Oliver Billoch a la seva obra *El Patrón de pesca de Mallorca* (1944) arreplega el nom de moltes pesqueres existents al voltant de l'illa. Al nostre litoral, en situa una entre na Magrana i cala Murta, anomenada sa Pedreta des Mal Entrar. Avui, al siti, no localitzam cap pedra destacada situada ran d'aigua que hagués pogut originar el nom. En canvi, sobre l'àmplia plataforma d'abració sí que se'n veuen algunes, i una d'elles tal vegada té a veure amb la gènesi de la denominació.

Ses Pedrisses / ses pedrisses de Son Vaquer

Hi ha una elevació, dins el que foren les terres de la possessió de Son Vaquer de s'Olivar, que la seva part cimera és coneguda com ses Pedrisses o ses pedrisses de Son Vaquer.¹⁶ Podem distingir aquest puig, ja que en el seu cim hi ha un vèrtex geodèsic que té una cota sobre el nivell de la mar de 235 m. No és d'estranyar que la part més altiva rebés aquesta denominació, ja que abans que s'hi construís un xalet quasi per tot hi aflorava la roca mare.

Tenim constància de l'existència del nom l'any 1746, a conseqüència de la denúncia posada en la Cúria Reial de Manacor per Antoni Ordinas, conductor de la possessió de Son Vaquer, pròpia del marquès d'Ariany, ja que algú havia tallat llenya i se l'havia enduit del lloc de la costa de *las Padrisses*, (també dit *las Predisses*). Testimonis oculars del fet acusaren Bernat Riera, Garba i Sebastià Mesquida.¹⁷

Topònims relatius al terme penya

Carrer de les Penyes

A Porto Cristo hi ha una via amb aquest nom. Correspon a l'existent entre el carrer de la Ràpita i el de Palos de Moguer. De tota la nomenclatura viària del nucli urbà, aquest nom és un del més antics; ja apareix l'any 1888 en el plànol del projecte de la urbanització dels terrenys del marquès del Reguer que tenia a la Marineta, contigus al Port de Manacor. Suposam que el nom fa referència a la franja de penyes existent en el tombant que guaita a la mar, des de les coves

¹⁶ Recollirem aquests noms dels informants 10, 13, 31 i 40. Perquè ens femem una idea com era d'espès aquest mantell de pedreny que cobria la part superior del puig. Catalina Pou, *de Can Patxó* ens contà que quan ella era nina aquesta elevació pertanyia a la seva família i ella hi anava a guardar cabres. Mentre ho feia, per passar l'estona d'una forma agradable, jugava a botar de pedra a pedra, sense trepitjar terra. Quasi sempre aconseguia el seu propòsit.

¹⁷ Llibre de la Cúria Reial de 1746. AMM 2053/5.

Blanques fins a mitjan cala, ja que en el mencionat projecte el carrer travessava el carrer de Bordils, donant accés a trasts situats sobre aquesta zona rocosa.

Sa penya Blanca

UTM: X: 521095, Y: 4371585

Entre la vall on s'ubica Son Mola, Cas Senyoret i es Rafal de Son Macià i la que des de sa Mola baixa en direcció cap a s'Espinagar, hi ha una carena de petites elevacions que formen la divisòria. En aquesta carena, al tombant que mira al Rafal de Son Macià, hi ha un conjunt de cinc penyes que tenen nom, que trobam afilerades una després de l'altra, seguint l'eix sud-est cap al nord-oest. La primera és na Fogassot, llavors ve sa penya Blanca, tot seguit ses penyes Altes i s'Homo Assegut i finalment trobam ses penyes de Can Bonjesús. Sabem d'elles gràcies a les fonts orals.¹⁸ Sa penya Blanca és un petit penya-segat blanquinós que es veu molt bé des de les proximitats de les cases des Rafal de Son Macià, ja que el seu emplaçament és a l'altre costat de la vall, a la part alta de la carena esmentada.

Sa penya de Bellver

Dins la possessió de Bellver Ric, prop de la partió amb sa Real i Son Ribot, hi ha una elevació coberta d'ullastrar coneguda com sa penya de Bellver, ja que la seva part cimera, mirant al ponent, culmina amb un penyal blanquinós i vistós. El nom apareix registrat al MGM i al MTIB.¹⁹

Sa penya de s'Òliba

A la vessant de ponent de la muntanya de sa Vall (vall Son Macià), a una alçada aproximada de 325 m sobre el nivell de la mar, existeix un penyal blanquinós conegut com sa penya de s'Òliba.²⁰ Com és de suposar, si no ho és ara, pel temps degué ser lloc de refugi i nidificació d'aquesta espècie.

¹⁸ Recollirem aquests noms dels informants 2 i 11. L'informant 11 ho coneixia del seu padri.

¹⁹ Qui signa aquesta comunicació puja per primera vegada sobre el penyal amb la immillorable companyia d'Onofre Pascual, *de Bellver*, ja que ell des d'al·lot, amb els ulls clucs, coneixia pam a pam tot racó de l'elevació i de la zona circumdant.

²⁰ Recollirem aquest nom de l'informant 8.

Sa penya de Bellver, un dels millors miradors existents a la nostra ruralia.

Sa penya des Corb

Dins el nostre extens terme municipal, són nombroses les zones muntanyoses existents; així, no ha de venir de nou que siguin diversos els topònims que hi trobam que tenen a veure amb aus rupícoles. En una distància de tres quilòmetres i mig trobam dos penya-segats de denominació homònima, coneguts com sa penya des Corb. Un d'aquests penyals el trobam a la carena d'elevacions existent entre Son Cladera i Son Vaquer de s'Olivar.²¹ L'altre, a la zona de Son Coletes, entre el puig de Santa Llúcia i el puig de Llodrà.²²

Sa penya des Lladre

Sa penya des Lladre s'amaga, com si no volgués esser descoberta, dins un coster d'alzines, sobre les cases de possessió de Son Cellard. Desconeixem si l'origen del nom té relació amb algun malfactor que s'amagàs prop d'ella.²³

²¹ Recollírem aquest nom de nombrosos informants, cosa que ens demostra que és un topònim ben viu. Podem veure la seva ubicació al MTIB.

²² Recollírem aquest nom de la informant 27.

²³ Recollírem aquest nom dels informants 1, 6, 29 i 41. Podem veure una ubicació aproximada

Sa penya Grossa

UTM: 514512, Y: 4387362.

Dins la vall de la Nou, uns nou-cents metres passat el pont de Ferro (també conegut com es pas de na Bou), en direcció a les cases de la possessió de sa Vall, trobam a mà esquerra, ran de la carretera, aquesta pedrota rodonenca d'uns tres metres d'alçada. La pedra també és coneguda com es macolí de sa Geganta.²⁴

Ses penyes Altes

Dins el nostre terme municipal coneixem tres penya-segats que tenen aquesta denominació. El primer el trobam ran de mar, a la punta de migjorn de cala Virgili, on la línia de costa gira cap al pla des Seny, sa pedra que Sona i cala Bóta. També és coneguda com ses penyes Altes de cala Virgili i sa punta de ses Penyes Altes. El segon correspon a la gran faixa de serrat que guaita al llebeig de sa Mola des Fangar. Correspon a la part mes alta i esquerra de l'elevació, lloc escollit per cabres i ocells rupícoles per refugiar-se. També hi trobam la cova des Sol i la dels tres Forats. Per acabar, no hem d'oblidar ses penyes Altes existents al Rafal de Son Macià, que hem esmentat en parlar de sa penya Blanca.²⁵

Ses penyes de na Mossa

A s'Estany d'en Mas hi ha un camí que condueix a l'estació depuradora d'aigües residuals Cales de Manacor i continua cap a cala Falcó i Can Frasquet. Des d'aquesta via, una vegada deixat el complex turístic, s'observa a mà esquerra a una alçada considerable una raconada de penyes blanques dites ses penyes de na Mossa.²⁶

---

d'aquesta penya gràcies al MTIB.

²⁴ Recollírem el nom de sa penya Grossa de l'informant 44 i es macolí de sa Geganta dels informants 9 i 16.

²⁵ Citam a continuació les fonts consultades que ens han permès saber sobre aquest homònim, localitzat a diferents indrets. Referent el penyal existent a cala Virgili, sabem d'ell gràcies als informants 7, 18, 33 i 35, els quals el coneixien com ses penyes Altes o ses penyes Altes de cala Virgili. El nom que apareix al MGM i al MTIB és sa Punta de ses Penyes Altes. Pel que fa a l'existent a la mola des Fangar, sabem d'ell de l'informant 8. Respecte a ses penyes Altes que pertanyen al Rafal de Son Macià, sabem d'elles dels informants 2 i 11. Georeferenciam aquestes penyes amb coordenades UTM, X: 520976, Y: 4371607.

²⁶ Recollírem el nom dels informants 5, 17 i 50.

Ses penyes de Can Bonjesús

Dins les terres que varen pertànyer al Rafal de Son Macià, prop de ses Murteres, hi ha unes cases anomenades Can Bonjesús. Per damunt elles, mirant cap al llebeig s'observa un petit cingle mig cobert per uns pins alts anomenat ses penyes de Can Bonjesús.²⁷

Ses penyes de Cas Senyoret

Darrere les cases de Cas Senyoret i les del Rafal de Son Macià hi ha una elevació coneguda com es puig Voltor. Des del cim d'aquest puig, en la seva vessant de llevant, es despenja un cingle vertical, conegut com ses penyes de Cas Senyoret.²⁸ El topònim apareix situat al MTIB.

Ses penyes de Son Gall

UTM X: 517624, Y: 4372937

A la vall de Son Macià hi ha una possessió coneguda com Son Gall. Un dels establits és conegut com Son Gall Nou. A la part més elevada de la finca, fent partió amb Son Quartinel·lo, hi ha un serrat conegut com ses penyes de Son Gall.²⁹

Ses penyes de Son Mas

Les cases de la possessió de Son Mas es veuen des de la vila enfilades sobre un puget cobert de vegetació. A la vessant sud-oest d'aquesta elevació, que correspon a la que mira al Pla i al poble, s'observa a la part més baixa una faixa allargassada de roques no molt altes coneguda com ses penyes de Son Mas. Aquest roquissar es trobava antigament dins la pleta de la possessió.³⁰

Ses penyes d'en Peu

Al tombant de llebeig de la muntanya de So na Moixa hi ha una altra elevació de menor alçada (265 m) coneguda com el turó de sa Grava, el qual podem identificar fàcilment, ja que està entre es coll des Vent i es coll de ses Vaques.

²⁷ Recollírem aquest nom de l'informant 7.

²⁸ Recollírem aquest nom dels informants 2 i 11.

²⁹ Recollírem aquest nom de l'informant 37.

³⁰ Recollírem aquest nom dels informants Miquel Cerdà, Copet (1932) i Miquel Grimalt, Vaquer (1930-2023).

A la seva vessant de migjorn aflora una franja rocosa coneguda com ses penyes d'en Peu.³¹

Ses penyes d'en Xim / ses penyes d'en Castelar / sa Penyota

En el camí asfaltat que puja de Son Boga cap a Son Cellard, a l'alçada del trencant que condueix a Sos Promets, trobam darrere una paret un aflorament rocós llarguer i de poca alçada, conegut per veïnats de la contrada com ses penyes d'en Xim, ses penyes d'en Castelar o sa Penyota.³²

Ses penyes des Llums

Dins na Comte, ran del torrent de ses Talaioles, trobam unes penyes d'uns quatre o cinc mestres d'alçada, conegudes com ses penyes des Llums. En aquestes darreres dècades, dins una petita balma d'aquestes penyes, s'hi ha col·locat una marededéu i baix d'ella, dins el curs del torrent que en aquest indret és pla, uns petits bancs, creant un tranquil espai de pregària. Per evitar suposicions sobre el nom, direm que és anterior a la creació d'aquest espai de veneració mariana.³³

Ses penyes Mortes / ses roques Mortes

UTM: X: 523912, Y: 4366537

Seguint la línia de costa des de cala Murada en direcció a on finalitza el nostre terme i comença el de Felanitx, hi ha una franja d'uns tres-cents metres de llargada de la plataforma d'abració coneguda com ses penyes Mortes o ses roques Mortes. Algú pot pensar que és sorprenent que una pedra o una roca pugui rebre l'adjectivació de viva o morta, ja que és una matèria mancada de vida i inerta, però si s'interpreta en un sentit figurat, una pedra viva és una pedra molt dura i compacte i una pedra morta és aquella pedra de poca duresa (DCVB). Pensam que el cas aquí tractat no s'avé al cent per cent amb la definició del diccionari, encara que al lloc trobam que el roc del replà es caracteritza per ser molt llis i amb puntes o cantells esmorteïts i polits. Sembla que la raó principal de trobar aquesta plataforma tan modelada no té a veure amb la consistència de la matèria, sinó pel procés erosiu violent que ha sofert durant segles, ja que sobresurt per damunt la mar només uns tres metres, i l'onatge dels temporals de

³¹ Recollírem aquest nom dels informants 11 i 30. Al MTIB apareix el nom Penyes de na Peu.

³² Recollírem les diferents denominacions dels informants 45, 15 i 29.

³³ Ens feu coneixedors del nom d'aquestes penyes l'informant 51.

llevant i xaloc poc a poc fragmenta el rocam i arrossega on li plau els enderrocs.

Diferents pescadors de roquer ens parlaren sobre aquesta franja de la nostra costa, ja que l'havien freqüentat per haver-hi diferents pesqueres. S'avingueren a l'hora de descriure-la; a tots els cridava l'atenció que la seva superfície fos tan erosionada i neta de pedreny.³⁴

Apareix l'any 1932 el topònim *sas penyas Mortes* al *Mapa geològic de les serres de Llevant* de Bartomeu Darder Pericàs, i *ses Roques Mortes* al MGM (1952-1962).

Ses penyes Roges

A la zona de Son Macià, localitzam dues faixes rocoses conegudes com ses penyes Roges. La primera d'aquestes faixes la localitzam en un terreny molt costerut a la vessant de ponent de sa muntanya de sa Vall. Es poden veure idònicament des del camí que s'enfila pel comellar de Can Moreta.³⁵ L'altre indret és a la possessió de sa Mola, i correspon a unes penyes existents entre les cases de la possessió i es Picot, les quals miren en direcció al nord-est.³⁶

Topònims relatius al terme roca

Sa Roca

Pujant de Son Llodrà Vell pel camí de Plata, es pot veure a mà dreta del coll una elevació en el cim de la qual s'hi ha construït un xalet de dimensions considerables. A pocs metres d'aquesta edificació, al costat de llevant, emergeix damunt de tot una penyota dita sa Roca, la qual per sort n'ha sortit escàpola d'esser arrasada.³⁷

³⁴ Parlarem sobre aquest replà amb els informants 4, 5, 7, 18, 19, 24, 35 i 48.

³⁵ Recollirem aquest nom dels informants 8, 14, 21 i 47. Coordenades UTM aproximades, X: 519118, Y: 4375001.

³⁶ Recollirem aquest nom dels informants 8 i 33. Coordenades UTM aproximades, X: 519136, Y: 4371412.

³⁷ Recollirem aquest nom de l'informant 49. Afegim una anècdota preciosa sobre aquesta roca, encara que no tenguim relació amb l'estudi toponímic en si. Catalina Fons, de Can Tallet (1931-2020), ens contà que passà la seva infantesa i joventut en aquella contrada, ja que vivia a Can Tallet, i recordava haver pujat en aquest puig més d'una vegada amb els seus i amb veïnats d'aquella ruralia les nits de Sant Jaume, per poder veure, encara que fos de quilòmetres lluny, els focs artificials que per aquesta festivitat amollaven al poble de Manacor.

Sa Roca / sa roca des Castellet

Aquesta gran pedrota congriada en el juràssic, i deixada fa temps per un gegant sobre un puig de sa Cabana,³⁸ ha estat sempre una fita o referent visual dins l'extensa topografia del nostre municipi. Així ho ve a dir aquesta glosa popular:

Sa roca des Castellet,
fa ombra dins Son Cladera,
sa meva amor vertadera,
és d'un poc més avallet.

Popularment és coneguda com sa Roca o sa roca des Castellet. L'origen d'aquesta darrera denominació es pot deure a la semblança que té el dit rocam amb estratègiques fortificacions naturals o construïdes per l'home, de la prehistòria ençà, sobre muntanyes o penyalars ben enfilats. Hi ha també la possibilitat que no sigui aquesta roca pròpiament dita sobre la qual es feu la comparació, sinó sobre el recinte talaiòtic emmurallat existent quasi al cucuió del puig de sa Cabana, on també s'hi troba l'inacabat oratori del Sagrat Cor de Jesús.

Trobam documentat per primera vegada el topònim la Roca del Castellet l'any 1767, com a malnom, que ens mostra la procedència d'un membre de la família *Coletas* de Manacor. Juan Truyol, conegut com *del Coll del Vent de la Roca del Castellet*, capbreva unes cases i corral en el carrer d'en Pelat, en el lloc de Fartarix.³⁹

Sa roca d'en Sollo

Damià Duran a la seva comunicació «Converses amb pescadors de saupes i d'oblades» (2003) recull una pesquera situada entre cala Morlanda i cala Petita anomenada sa roca d'en Sollo. Aquest nom, amb tota seguretat, correspon a sa pesquera d'en Sollo, recollida de pescadors locals per qui signa aquest text. Si els dits noms coincideixen en un mateix punt, correspondria a la punta que trobam sortint des racó de s'Homo Mort en direcció est i separa aquesta raconada des clot des Sard. L'amo en Martí Miquel, *des Coll*, ens explicà que en Sollo era un pescador serverí.

Les Roques / les roques de Martí Castell

Gràcies a les fonts arxivístiques, tenim notícia que en el segle XVII aquest

³⁸ Correspon a la rondalla «Sa roca d'Es Castellet i s'encantament que hi ha». *Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Racó*, tom XXIV.

³⁹ ARM, ECR 952, f. 449-449v.

afiorament rocós es trobava a les foranes del poble, ran del camí de sa Tafal. Les dades obtingudes que ens parlen de la seva ubicació ens ajuden a replantejar de forma més precisa on es trobaven. Així, sabem que actualment es trobarien dins l'àrea urbana, on el carrer d'en Francesc Gomila conflueix amb el carrer de Vilanova. L'any 1630 el paraire Martí Castell va vendre a Antoni Serra, *Corredor* un quartó de terra dit les Roques.⁴⁰ Trenta-dos anys més tard, Elisabet Pasqual i Serra, filla del mencionat Antoni Serra, *Corredor*, capbrevava el mateix quartó, el qual era anomenat les Roques de Martí Castell.⁴¹

Les/ses Roques

La línia de cases del flanc est del carrer d'Antoni Galmés, plaça des Cós, plaça del Rector Rubí i part del carrer de l'Amargura descansen sobre un graó penya-segat que segles enrere delimità l'àrea urbana, a la part superior, dels camps de cultiu, a la part baixa. Avui, les roques romanen ocultes per la xarxa viària i les edificacions aixecades a sobre o adossades a elles.

Del segle XIV ençà, són abundants els documents d'arxiu que ens parlen d'aquestes roques.

En els segles XIV i XV apareixen citades en protocols registrats a l'Escrivania de Cartes Reials (ARM) *les roques de la vila* com a confrontants d'alguna peça de terra existent baix de dites penyes.

El carrer de les Roques també té a veure amb aquesta zona rocosa, el qual trobam documentat en el segle XVIII. Aquesta via també fou anomenada com la costa del Cós o la costa de l'Abeurador. Correspon actualment al carrer d'Antoni Galmés.

Dins aquesta llarga franja rocosa també hi havia sa pedra Llisa, que hem vist anteriorment.

Les Roques

Durant segles la barriada de Fartàritx ha anat creixent i avui són pocs els trasts sense edificar que ens permeten veure com era el terreny natural de la zona. Uns topònims, els quals coneixem gràcies a la documentació d'arxiu i a una cançó popular, ens recorden que a l'indret hi hagué dos afloraments rocósos. La cançó, prou coneguda dins Manacor, no dona informació sobre els roquissars, només ens parla de la seva existència; diu així:

A Fartàritx hi ha roques
i també qualche turó,
un homo que hi té s'amor,
encara n'hi troba poques.

En canvi, els documents esmentats, que són molt més antics que aquesta quarteta, ens permeten saber on s'ubicaven i els noms que tengueren. Primerament parlarem de les Roques i més endavant del roquissar de na Peretona.

L'any 1569 s'establí al lloc anomenat les Roques, ran del camí de la possessió la Torre del magnífic Pere de Sant Joan (avui, torre dels Enagistes), una peça de terra de tenor de tres destres quadrats com a trast per edificar unes cases.⁴² La capbrevació del dit immoble de l'any 1662,⁴³ ens dona uns detalls interessants sobre la situació de la zona rocosa. Ens fa saber que la casa té una amplada de tres destres i una llargària fins a les roques; és a dir, que es trobarien a la part final del seu corral. D'altra banda, la seva façana segueix confrontant amb el camí de la Torre i amb les cases i corral d'Antoni Sitges, *Colom*, cosa que confirma que el dit camí no és altre que l'actual carrer d'en Colom.

Les roques de na Porquera

Les roques de na Porquera apareixen documentades a principi del segle XIX a les fonts arxivístiques i a la cololada popular manacorina «Na Garrovera», que arriba als nostres dies (Pasqual 2009). Gràcies a documents localitzats recentment sobre aquest roquissar, ens veim obligats a rectificar la ubicació que donàrem d'ell en l'article publicat a les *V Jornades d'Estudis Locals de Manacor* (Pasqual 2009). Ara sabem amb certesa que aquestes roques en el segle XIX es trobaven a fora vila, a la zona de sa Tafal, ran del camí de Conies. La trama urbana que cresqué en aquella direcció en el segle XX s'engolí quasi tot el roquissar. Deim quasi, perquè als anys vuitanta, quan es decidí conservar el molí d'en Polit, sense voler es protegí la darrera porció que en quedava. La podem veure a diari, en els fonaments i a la part de darrere d'aquest edifici etnològic, que intenten passar desapercebudes, no fos cosa canviàssim d'opinió i en féssem grava d'elles.

El Roquissar / el roquissar de na Peretona

Hem vist que a la barriada de Fartàritx hi hagué una zona rocosa dita les Ro-

⁴⁰ ARM, ECR 701, f. 40-41v.

⁴¹ ARM, ECR 945, f. 12-12v.

⁴² ARM, ECR 687, f. 166v-167v.

⁴³ ARM, ECR 945, f. 23-23v.

ques, la qual es localitzava prop del carrer que avui anomenam d'en Colom. Ran de la mateixa via, n'existí un altre dit el Roquissar o el roquissar de na Peretona. L'any 1616 Salvador Peretó establí un fragment de la seva sort de terra anomenada el Figueral, el qual era roquissar, per construir-hi un molí de vent.⁴⁴ Perquè ens situem, direm que el darrer nom d'aquest molí fou el molí d'en Primo, que es trobava fins a mitjan segle xx en l'esmentada via, a l'alçada del carrer de sa Coma. En una capbreuació de 1788 d'una casa ubicada en aquesta via, encara perviu el topònim de forma escrita, ja que recorda que anteriorment l'immoble s'havia construït en el solar dit el roquissar de na Peretona.⁴⁵

Es Roquissar

S'observa al MTIB la situació del topònim es Roquissar, al tombant de llebeig de la muntanya de Calicant. Per la seva situació, entre es Parlament i sa Mina, pensam que aquesta zona rociosa correspondria a la possessió de Son Mesquida.

D'altra banda, a les Parellades, l'any 1831, hi ha un terreny dit el Roquissar, el qual no podem ubicar amb exactitud, per manca de més dades.⁴⁶

ABREVIATURES

AMM Arxiu Municipal de Manacor

ARM Arxiu del Regne de Mallorca

DCVB *Diccionari català-valencià-balear*

ECR Escripcions de Cartes Reials (ARM)

MGM Mapa general de Mallorca (J. Mascaró Pasariu)

MTIB Mapa topogràfic de les Illes Balears

INFORMADORS

1. Antoni Cabrer, *de Son Cellard* (1963). 2. A. Capó, *des Rafal* (1953). 3. A. Riera, *de Can Pont* (1933-2011). 4. A. Riera, *Memut* (1933). 5. A. Riutort, *Caragol* (1948). 6. A. Rosselló, *de sa Clova* (1929-2020). 7. A. Sunyer, *des Ceballar* (1953). 8. A. Sureda, *de Can Sureda* (1926-2020). 9.

Antònia Mestre, *des Bosc* (1930-2024). 10. Bartomeu Mesquida, *Galera* (1941). 11. B. Riera, *des Rafal Vell* (1917-2008). 12. B. Vadell, *Rotxet* (1924-2010). 13. Catalina Pou, *de Can Patxó* (1943). 14. Damià Barceló, *de Can Marinero* (1943). 15. Esteve Andreu, *de s'hort de Conies* (1930-2012). 16. Francisco Sansó, *de s'Hort de sa Vall* (1930-2017). 17. Gabriel Fons, *Ferrino* (1913-2012). 18. Guillem Adrover, *de Cas Coronell* (1923-2014). 19. Isabel Antich, *de Can Xibec* (1926-?). 20. Jaume Matamalas, *Pelletó o de Son Fortesa* (1928-2007). 21. J. Sitges, *Morret* (1927-2021). 22. Joan Fullana, *des Racó* (1933). 23. J. Galmés, *de Son Suau* (1927-2024). 24. J. Grimalt, *Roquesblanques* (1933). 25. J. Morey, *de Can Ranqueta* (1940-2015). 26. J. Sureda, *Moliner* (1956). 27. Joana Mesquida, *Mesquida* (1937-2009). 28. Josep Graells, *s'Eivissenc* (1935). 29. Llorenç Brunet, *Panxeta* (1939). 30. Lluís Massot, *Civil* (1940). 31. Macià Vaquer, *de Can Pèls* (1929-2021). 32. Martí Miquel, *en Martí des Coll* (1927-2022). 33. M. Sureda, *de Can Vives* (1928-2017). 34. Miquel Amengual (1923-?). 35. M. Capó, *Capó* (1922-2013). 36. M. Estrany, *Cadamera* (1927-2013). 37. M. Fons, *de Son Gall* (1922-2022). 38. M. Gelabert, *Duai* (1933-?). 39. M. Grimalt, *Vaquer* (1930-2023). 40. M. Morey, *de Can Ranqueta* (1935-2011). 41. M. Rosselló, *de s'Hospital* (1940). 42. Onofre Galmés, *de ses Talaiotes* (1928-2011). 43. O. Pascual, *de Bellver* (1936-2019). 44. Pedro Galmés, *de Son Gener* (1927-2020). 45. P. Puigròs, *Voreta* (1923-2007). 46. P. Servera, *de sa Roca* (1943-2021). 47. Pere Llinàs, *de sa Moleta* (1941). 48. Salvador Sagrera, *Comerxo* (1926-2011). 49. Sebastià Llinàs, *Garriguer* (1935). 50. S. Mascaró, *de Can Mascaró* (1951-?). 51. S. Pasqual, *de na Comte* (1928). 52. Tomàs Amer, *Negrito* (1932-2021).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ, Cosme (2002). *Toponímia i etimologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18)
- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1930-1962). *Diccionari català-valencià-balear* (10 volums). Palma de Mallorca: Moll.
- BOVER DE ROSSELLÓ, Joaquim Maria (1836). *Noticias histórico-topográficas de la isla de Mallorca, estadística general de ella y períodos memorables de su historia*. Imprenta real regentada por D. Juan Guasp.
- DURAN JAUME, Damià (2003). «Converses amb pescadors de saupes i d'oblades». II *Jornades d'Estudis Locals de Manacor: El segle XX a Manacor*. Ajuntament de Manacor.
- FERRER FEBRER, Antoni; CARVAJAL MESQUIDA, Albert (2003). *Evolució urbana de Manacor (1600-1944)*. Ajuntament de Manacor. (Així és Manacor; 7)
- FERRER MASSANET, Rafael (1974). *Fechas para Manacor*. Palma: Impremta Fullana.
- DARDER PERICÀS, Bartomeu (1932). Mapa geològic de les serres de Llevant. Diputació Provincial de Balears. Full primer, Santanyí Felanitx.
- FUSTER, Josep M. (1997). *Carrers de Manacor*. Ajuntament de Manacor. (Així és Manacor; 4)
- MASCARÓ PASARIUS, Josep (1987). *Mapa general de Mallorca*. Segona edició.
- OLIVER BILLOCH, Francisco (1944). *El Patrón de pesca de Mallorca*. Publicaciones del Instituto Social de la Marina (servicio cultural).
- ORDINAS GARAU, Antoni (2001). *Geografía i toponímia a les Illes Balears: La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Palma: Moll. (Els treballs i els dies; 48)
- PASQUAL ANDREU, Antoni (2009). «Na Garrovera: una codolada popular. Anàlisi des de la seva toponímia i antroponímia». V *Jornades d'Estudis Locals de Manacor: El patrimoni cultural de Manacor*. Ajuntament de Manacor.

⁴⁴ ARM, ECR 699.

⁴⁵ ARM, ECR 955, f. 32.

⁴⁶ ARM, ECR 966, f. 122.